

О. В. ФІСУНкандидат педагогічних наук, викладач
Державний вищий навчальний заклад
“Харківський коледж текстилю та дизайну”**ЯВИЩЕ ФАСИЛІТАЦІЇ У МЕТОДИЧНІЙ РОБОТІ ВИКЛАДАЧІВ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І–ІІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ**

У статті проаналізовано сутність фасилітації, її феноменів, фасилітуючої взаємодії між викладачем і студентами, з'ясовано особливості фасилітуючого спілкування між учасниками навчального процесу. Дано визначення поняття “фасилітуюча позиція вчителя”. Розкрито її роль у роботі викладача вищого навчального закладу І–ІІ рівня акредитації.

Ключові слова: фасилітація, емпатія, рефлексія, особистісно орієнтоване навчання, гуманістична педагогіка, недирективні методи навчання.

Сьогодні суспільство з цілого ряду обставин (економічних, фінансових, кадрових тощо) зіткнулося з абсолютно новою ситуацією в освіті. Виникла необхідність зміни умов, форм і механізмів навчання, особливо у професійній сфері. З цієї точки зору стає цікавим відкриття в педагогіці і психології явище фасилітації (від англ. to facilitate – полегшувати, сприяти, створювати сприятливі умови). Ключовим компонентом фасилітативної компетентності є мотиваційний, який полягає в усвідомленні необхідності диверсифікації освіти на основі зміни рольової позиції педагога з транслятора знань на фасилітатора навчання з подальшою зміною підходів в організації як власної діяльності, так і діяльності учнів з орієнтацією на довгострокові ефекти навчання, саморозвиток та самореалізацію; позитивну спрямованість на здійснення фасилітуючої діяльності.

Мета статті – розкрити явище фасилітації в педагогіці, а також з'ясувати методи і прийоми фасилітуючого навчання в методичній роботі коледжів, технікумів, інших навчальних закладів І–ІІ рівня акредитації.

Головне завдання фасилітатора – донести до студента думку про те, що основним результатом навчання у ВНЗ є здатність до інтенсивного і грамотного пошуку знань. Особистісні зміни, а не статичне знання, є єдиним, що має сенс при виборі мети освіти в сучасному світі. Істотність вчення визначається особливостями відносин, які встановлюються між фасилітатором і учнями.

У науці виділяють фасилітації соціальну і педагогічну. Педагогічну фасилітацію розуміємо як взаємодію між учителем та учнем, яка базується на засадах гуманізму, полісуб'єктності, толерантності, дає змогу встановити зв'язок між загальноціннісними ідеалами української, зарубіжної педагогічної думки і сучасним станом педагогічної науки та практики, передбачає нагальний пошук способів і засобів гуманізації навчально-виховного процесу.

У сучасній педагогіці поняття фасилітації широко використовується в аспекті міжособистісної взаємодії в педагогічному процесі. У зв'язку з цим досліджується особливий вид педагогічної взаємодії між вчителем та учнем, що отримав назву "фасилітуюча взаємодія". У розробках учених виокремлено й особливий тип педагогічного спілкування – фасилітуюче спілкування. На підставі того факту, що феномен фасилітації у спілкуванні (без його термінологічного визначення) представлений у працях багатьох учених (А. Адлера, М. Бердяєва, Е. Берна, Л. Виготського, А. Маслоу, В. Соловйова, В. Франкла, Е. Фромма, К. Ясперса), професор Л. Куликова та представники її наукової школи О. Врублевська, О. Димова обґрунтували сутність фасилітуючого спілкування та його специфіку в професійній діяльності вчителя.

Певні аспекти фасилітуючої взаємодії було розкрито в наукових працях (А. Петровський, Т. Рогова [5; 6] та ін.), присвячених проблемі персоналізації. Цей феномен трактується як процес і результат зберігання суб'єкта в інших людях, його ідеальної представленості в них, забезпечення власного внеску в їх розвиток як унікальних особистостей. Персоналізація педагогічної взаємодії передбачає сприйняття вчителя не як транслятора певних знань, а як особистість, котра здатна забезпечити ефективну допомогу учням в їх особистісному становленні.

Як підкреслює Т. Рогова, значущість трансляції характерних якостей, властивостей, цінностей від вчителя учням пояснюється двома основними причинами. По-перше, це входить до професійних обов'язків педагога, який повинен здійснювати виховний вплив на підростаюче покоління. По-друге, в дітей через їх вікові особливості та небагатий життєвий досвід спостерігається відносна нерозвиненість власних ідеалів, нормативів, еталонів соціальної поведінки. Тому педагогічно доцільна організація взаємодії, яка включає активну допомогу вчителя дітям у пошуку відповідей на актуальні життєві питання та вирішенні їх проблем, дає змогу зорієнтувати учнівську молодь на опанування соціально значущих цінностей і зразків поведінки, розкриття ними власної особистісної сутності [5, с. 187].

Праці вищевказаних авторів, які були написані в різні десятиріччя другої половини ХХ ст., стали певною мірою теоретичним підґрунтям для дослідження явища фасилітації в навчально-виховному процесі, гідну увагу якому освітяни почали приділяти тільки в останнє десятиріччя.

Так, фахівцями з питань забезпечення фасилітації в педагогічній діяльності (І. Жижина, Г. Назаренко, М. Поташнік [2; 3; 4] та ін.) було доведено, що цей феномен передбачає організацію своєрідного типу міжособистісних взаємовідносин, які забезпечують створення оптимальних умов для саморозвитку й самореалізації молоді людини, спонукають її до особистісно-духовної перебудови, виявлення активних зусиль для розкриття власних внутрішніх потенцій. Основними характеристиками таких педагогічних взаємовідносин є взаємопізнання, взаєморозуміння, узгодженість спільних дій і взаємовплив між усіма учасниками. У такому випадку процес

трансляції від учителя вихованцям певних знань і цінностей перетворюється на вільний акт співробітництва, співтворчості, який каталізує саморозвиток кожного суб'єкта, його повноцінну самореалізацію як особистості.

Одна зі стратегічних позицій розвитку виховання – пріоритет суб'єкт-суб'єктних відносин у системі “педагог-вихованець”. Фундаментом цього є гуманістична позиція педагога, яка передбачає глибокі знання про дитину, закономірності її розвитку. Педагог-гуманіст не стільки оцінює, скільки визначає і плекає природу дитини, дбає про створення розвивального освітнього простору, про формування у дитини загальнолюдських цінностей.

Зміни в структурі та змісті загальної середньої освіти в Україні мають глибинний характер. Саме тому потребують розв'язання проблеми підготовки викладача, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, є суб'єктом особистісного і професійного зростання, уміє досягати нових педагогічних цілей. Сучасному навчальному закладу потрібен новий тип викладача, який би інакше визначав пріоритетні напрями своєї роботи, зосереджував увагу на головній спрямованості педагогічної професії – бути вихователем в широкому розумінні цього слова.

У своєму дослідженні Р. Дімухаметов на основі андрагогічного, синергетичного, ціннісно-акмеологічного підходів розробив концепцію фасилітації, створив теоретичний фундамент для системи підвищення кваліфікації. Суть представленої технології фасилітації полягає в ініціюванні самоактуалізації педагога за допомогою забезпечення провідної ролі діяльності, розвитку свідомості, незалежності, свободи вибору у відтворенні нових знань, особистісно-професіональному зростанні. Визначено алгоритм управлінських дій викладача і студента, представлений у вигляді “атрибутивного кільця”:

- 1) фасилітація мотивоутворювальної діяльності;
- 2) фасилітація формування мети;
- 3) фасилітація пошуку предмета пізнання;
- 4) фасилітація пошуку методу діяльності;
- 5) фасилітація пошуку засобів пізнання;
- 6) фасилітація реалізації процесу;
- 7) фасилітація рефлексії.

Звернення до названих праць та їх аналіз дасть змогу зробити висновок про те, що педагогічна фасилітація ставить цілу низку вимог як до процесу навчання, так і до особистості викладача, особливо до його вміння будувати взаємини зі студентами.

Суть педагогічної фасилітації у професійній освіті полягає в тому, щоб подолати традиційне закріплення за учнями виконавчої частини спільної діяльності, і тим самим перейти від формування фахівця-функціонера до підготовки активного, здатного до самостійного аналізу і прийняття нестандартних рішень випускника.

Гуманістична парадигма освіти сприяє розвитку лідерського потенціалу, тому що вона не містить жорстких і визначних рецептів “правильної” взаємодії між викладачем і студентом, а стимулює творчий підхід, рішуче відкидаючи моделі поведінки, в яких все заздалегідь сплановано й імпровізовано. Вона заохочує прагнення сміливо йти назустріч нагоді, характер якої визначається унікальністю ситуації [2, с. 200]. Студент є вільною особистістю, тому його позиція може не збігатися з позицією викладача, а викладач є учасником групового процесу. Однією з помітних властивостей особистості викладача-фасилітатора є толерантність до невизначеності – здатність використовувати непрогнозовану, непередбачувану ситуацію як можливість розвитку. Для викладачів, які сповідують гуманістичні принципи в педагогіці, в традиційній освіті складно здійснювати освітню діяльність, тому що освітнє середовище висуває свої вимоги. Такі педагоги намагаються змінити параметри і характеристики середовища зсередини, вони пропагують гуманістичні принципи, переймаються своїм професійним розвитком, мають прекрасні комунікативні навички, володіють психолого-педагогічними знаннями та технологіями навчання, особистісно готові до інновацій, працюють натхненно і творчо, для них характерна гуманістична центрація, вони позитивно сприймають студента, емпатичні і конгруентні.

Фасилітація – це допомога нейтральної сторони, завдання якої – полегшити взаємодію всередині групи. Фасилітація – порівняно нове, але в той же час інтенсивно використовуване в педагогіці поняття. Фасилітація – це позитивний вплив на студента, групу з метою створення сприятливої атмосфери, підвищення впевненості студентів у своїх силах, стимулювання і підтримка в них потреби до самостійної продуктивної діяльності. Соціальна фасилітація (від лат. *socialis* – громадський і *facilitare* – полегшувати) – соціально-психологічний феномен. Підвищення продуктивності діяльності, її швидкості і якості, коли вона здійснюється або просто у присутності інших людей, або в ситуації змагання. Активний розвиток студента залежить від умінь викладача створювати відповідний емоційний тонус процесу навчання [7, с. 20]. Фасилітатори – це лідери, які вміють проводити зустрічі, враховуючи час, і допомагають чітко дотримуватися порядку денного, здатні привертати до себе увагу слухача, створюють середовище активного спілкування, конструктивно викладають проблеми, підводять підсумки та знаходять аргументи. Досвідчений і успішний лідер-фасилітатор вміє зберігати неупередженість, створювати можливості для конструктивного діалогу між усіма учасниками. Він або вона є людиною відстороненою і може зберігати нейтралітет протягом усього часу зустрічі. Включається фасилітатор в дискусію чи ні, є він експертом з обговорюваної теми чи ні – це не так важливо, як те, що фасилітатор-лідер повинен надати допомогу групі у виконанні завдання, вирішенні проблеми або досягненні угоди для взаємного задоволення учасників.

Ми вважаємо, що педагогічна фасилітація – це якісно прогресивний метод, який відповідає сучасним запитам педагогічної практики щодо підвищення рівня навчання майбутніх спеціалістів. На практиці студент за своєю рівню стільки, скільки у нього виникає запитань, тобто наскільки він був активний в навчально-виховному процесі. Ніякий емоційний і логічно побудований виклад матеріалу не дає бажаного ефекту, якщо студенти з тих чи інших причин залишилися пасивними слухачами, які лише присутні на лекції і машинально фіксують її зміст. Кожен з них бере від занять рівню стільки матеріалу, скільки свідомо сприйняв. При фасилітації навчання викладач отримує можливість використовувати не догматичні методи і прийоми, а ті з них, які сприяють творчому засвоєнню необхідної інформації, формують уміння міркувати, шукати нові грані проблем у вже відомому матеріалі, а це, безумовно, є основою для розвитку лідерського потенціалу в майбутніх спеціалістів. Традиційне навчання характеризується єдністю наказової ззовні навчальної програми, фронтального спілкування, стандартних тестів академічних досягнень, зовнішніх оцінок успішності, які неминуче знижують допитливість студентів, їх пізнавальну мотивацію і викликають зниження інтересу до занять. Альтернативою цій практиці навчання є лише сконцентрована на студентах гуманістична практика.

Стрижневі положення людиноцентричного підходу полягають у тому, що, по-перше, внутрішня природа (або сутність) людини позитивна, конструктивна й соціальна і, по-друге, ця природа починає виявлятися і проявляти себе в людині кожного разу, коли в її взаєминах з іншою людиною (або іншими людьми) існує атмосфера безумовного позитивного прийняття, емпатичного розуміння й конгруентного самоподання.

Центральна гіпотеза цього підходу коротко може бути сформульована так: людина містить в собі величезні ресурси для самопізнання, зміни як-концепції, цілеспрямованої поведінки, а доступ до цих ресурсів можливий тільки в тому випадку, якщо створюється певний клімат настанов, що фасилітують [1, с. 220].

Висновки. Таким чином, у навчальному процесі фасилітація дає змогу глибше розкрити потенціал студентів, забезпечує ефективну роботу групи в цілому та кожного індивіда, сприяє підвищенню рівня засвоєння знань і навичок. Для проведення фасилітації викладач повинен володіти певними відповідними компетенціями. А процес фасилітації являє собою систему, елементами якої є структура, спеціальні техніки й інструменти, зміна ситуації, конфлікт і тренінг. Вважаємо, що використання підходів фасилітації в освіті разом зі створенням відповідних передумов сприятиме підвищенню ефективності навчання та розвитку інновацій у навчальному процесі.

Список використаної літератури

1. Гершунський Б. С. Загальнолюдські цінності в освіті / Б. С. Гершунський // Педагогіка. – 1992. – № 5–6. – С. 3–18.
2. Жижина И. В. Психологические особенности развития фасилитации педагога : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / И. В. Жижина. – Екатеринбург, 2000. – 186 с.
3. Назаренко Г. І. Виховуємо людину. Гуманно-особистісний підхід / Г. І. Назаренко. – Харків : Скорпіон, 2009. – 159 с.

4. Поташник М. М. Педагогічна творчість: проблеми розвитку і досвід / М. М. Поташник. – Київ : Радянська школа, 1990. – 187 с.
5. Рогова Т. В. Персоналізований підхід в управлінні педагогічним колективом школи : монографія / Т. В. Рогова ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків : Нове слово, 2006. – 300 с.
6. Рогова Т. В. Теоретичні і методичні основи персоналізованого підходу в управлінні педагогічним колективом середньої загальноосвітньої школи : дис. ... д-ра пед. наук. : 13.00.01 / Т. В. Рогова. – Харків, 2006. – 498 с.
7. Роджерс К. Свобода вчитися / К. Роджерс, Д. Фрейберг. – Москва : Смысл, 2002. – 527 с.
8. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – Київ : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – С. 670.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2017.

Фисун О. В. Явление фасилитации в методической работе преподавателей учебных заведений I–II уровней аккредитации

В статье анализируется суть фасилитации, ее феноменов, фасилитирующего взаимодействия между преподавателем и студентами. Определяются особенности фасилитирующего общения между участниками учебного процесса. Дано определение понятия “фасилитирующая позиция педагога”. Раскрыта роль и особенности фасилитирующей позиции в работе преподавателя учебного заведения.

Ключевые слова: фасилитация, эмпатия, рефлексия, личностно ориентированное обучение, гуманистическая педагогика, недирективные методы обучения.

Fisun O. The Phenomenon of Facilitation in the Methodological Work of Teachers of Educational Institutions of I–II Levels of Accreditation

In the article the essence of facilitation, its phenomena, facilitating interaction between teachers and students is analyzed as well as the peculiarities of facilitating communication between the participants of studying process is ascertained.

The term of the facilitating position of the teacher is defined. Its role in the work of a teachers in institutions of higher education of the I–II level accreditation is explainer.

Technology of organization of the facilitating position of a teacher in school scientific, and methodological work which is realized in such stages as diagnostic motivate, organized active, control corrective is proved.

An actual necessity in changing of the main roles of a teacher in a teaching process of demands a deep rethinking of the essence of facilitation in a psychological sense.

That is why the interest off modern scientist to this topic much increasing.

It is explained that facilitation as a phenomenon of humane relations between a teacher and a student makes favorable conditions to objective studying of student's personality, scientific control of a process of his moral growth, a teacher's own personal professional growth and self-improvement.

Detailed analysis of these and a number of other aspects of origin and functioning of phenomena of humane interaction of a teacher and a student is an important factor of practical implementation of personal humanistic paradigm of studying and upbringing and is an investment in the personal oriented system.

Thus, in the learning process facilitation allows deeper to reveal potential students, provides effective work of the group as a whole and each individual contributes to strengthening the learning and skills. For the facilitation teacher should have some competence. The process of facilitation is a system whose elements are structure, special techniques and tools, changing situations and conflict training. We believe that the use of facilitation approaches in education with the creation of appropriate preconditions could improve education and promote innovation in education.

Key words: scientifically methodical work, personality oriented studies, creative approach, facilitation, position of teacher.